

ПОСТМОДЕРН ТӨЛӨВ¹: МЭДЛЭГИЙН ТУХАЙ ИЛТГЭЛ ЗОХИОЛЫН ХЭСГЭЭС²

Жан-Франсуа Лиотар

2. АСУУДАЛ: ХУУЛЬЧЛАХУЙ

Мэдлэгийн статусын асуудлыг багтаан авч үзэх гэсэн тэрхүү талбарыг тодорхойлж буй таамаглал маань ийм байна. Огт өөр санаагаараа дэвшилттэй хэдий ч «нийгмийн цахимжилт» гээчтэй төстэй энэ зохиомжийг цоо шинэ, үнэн гэх гэсэнгүй. Таамаглалаас шаардах зүйл бол ялгааг танин зөвшөөрөх чадвар юм. Хэт өндөр хөгжсөн нийгмүүд цахимжсан тухай зохиомж нь өөр үүднээс авч үзэхэд хүндрэлтэй байж мэдэх мэдлэгийн өөрчлөлт, төрийн хүчин болон иргэний байгууллага дахь түүний нөлөөг хэтрүүлээд ч болов тодруулахад тус болно. Иймд таамаглал маань бодит байдалд урьдчилсан үнэлгээ өгөхөд биш, харин үүссэн асуудалд стратегийн үнэлгээ өгөхөд оршиж буй юм.

Юутай ч түүний магадлал өндөр байгаа бөгөөд энэ утгаараа уг таамаглалыг сонгосон маань санамсаргүй хэрэг биш. Үүнийг шинжээчид хангалттай тодорхойлсон³ агаад холбоо харилцааны үйлдвэрлэл хариуцдаг төрийн агентлаг, хувийн аж ахуй зэрэгтэй шууд холбоотой тодорхой шийдвэрт хэдийнэ нөлөөлөөд эхэлжээ. Иймд тэрээр зарим утгаараа ажиглагдах бодит байдлын нэг хэсэг болжээ. Эцсийн дүндээ, (тухайлбал дэлхийн эрчим хүчний асуудлыг шийдвэрлэх удаа дараагийн бүтэлгүйтлээс үүдсэн) эдийн засгийн хямрал юмуу ямар нэг нийтлэг уналт тохиохгүй бол орчин үеийн технологийг нийгмийн цахимжилтын нэг хувилбар болгон авахаас өөр чиглэл харагдахгүй байгаа болохоор ийм зохиомж биелэх маш их боломжтой.

Ахин тодруулж хэлэхэд энэ таамаглал бол мэдээжийн зүйл билээ. Гэхдээ эдийн засгийн өсөлт, нийгэм-улстөрийн эрх мэдлийн өргөжилтийг угаас дагуулдаг гэмээр шинжлэх ухаан, технологийн дэвшлийн ерөнхий парадигмыг хөндөхөөргүй зөвхөн тэр хүрээнд ийм юм. Шинжлэх ухаан, техникийн мэдлэг хуримтлагддаг нь эргэлзээгүй. Харин энэ хуримтлалын хэлбэрийн тухайд нэг хэсэг нь жигд, тасралтгүй, нийцтэй гэж, нөгөө нь үе шаттай, тасалданги, мөргөлдөөнтэй⁴ гэж маргадаг.

Гэхдээ эдгээр мэдээжийн зүйлс нь алдаатай юм. Нэгд, шинжлэх ухааны мэдлэг бүх мэдлэгийг төлөөлөхгүй, хялбарчлах үүднээс нарратив гэж нэрлэх (онцлог шинжийг нь хожим тодорхойлох) мэдлэгийн өөр төрөлтэй тэр нь өрсөлдөж, зөрчилдөж, гүйцээлт болж оршиж ирсэн билээ. Үүгээрээ нарратив мэдлэг шинжлэх ухаанаас давуу гэх гэсэнгүй, харин түүний загвар нь дотоод тэнцвэр, нийцлийн (convivialite)⁵ санаатай холбогддог, түүнтэй харьцуулахад орчин үеийн шинжлэх ухааны мэдлэг ялангуяа «танин мэдэгчийн» хувьд гадагшилж, хэрэглэгчдээсээ өмнөхөөсөө илүү хүнийсвээс хөөрхийлөлтэй харагддаг юм. Үүнээс болж багш, судлаачдын ёсзүй завхарсаныг тоомсорлохгүй өнгөрч болохгүй, юутай ч 1960-аад онд, өндөр хөгжсөн бүх оронд энэ мэрэгжилд өөрсдийгөө бэлдэж байсан оюутнуудын дунд энэ байдал газар авч, халдвараас өөрийгөө хамгаалж чадаагүй лаборатори, их сургуулиудын бүтээмжийг тухайн үедээ мэдэгдэхүйц саатуулж чадсан билээ⁶. Эндээс хувьсгал өрнөнө гэж итгэн эсвэл айн төсөөлөх асуудал байхгүй, яагаад гэвэл энэ нь аж үйлдвэржсэний дараах нийгмийн эмх цэгцийг шөнийн дотор өөрчилчихгүй. Гэхдээ эрдэмтдэд эргэлзэх энэ эргэлзээг шинжлэх ухааны мэдлэгийн өнөөгийн ба ирээдүйн статусыг үнэлэхдээ нэг чухал хүчин зүйл болгон тооцох хэрэгтэй.

Эрдэмтдийн ёсзүйн завхрал хуульчлалын тухай гол асуудалд нөлөөлсөн учраас үүнийг авч үзэх нь илүү чухал юм. Хуульчлал гэдэг үгийг германы орчин үеийн онолчид засаглалын талаарх

¹ Зохиолын өмнөх хэсгийг сэтгүүлийн өмнөх дугааруудаас үзнэ үү.

² Орчуулсан Ц.Нямсүрэн (Ph.D), Б.Дагзмаа (Ph.D)

³ La Nouvelle Informatique et ses utilisateurs. Annex III/L'Informatisation, etc. Loc.cit.

⁴ Lecuyer V.P. Bilan et perspectives de la sociologie des sciences dans les pays occidentaux//Archives europeennes de sociologie. XIX. 1978. p.257-336. Энэ бүтээл нь 1970-аад оны эхэн хүртэл тэргүүлж байсан Мертоны сургууль болон ялангуяа Куны нөлөөнд орсон өнөөгийн давхраа буюу англосаксоны урсгалын талаарх дэлгэрэнгүй мэдээллийг мөн германы шинжлэх ухааны социологийн тухай тодорхой мэдээг агуулсан байдаг.

⁵ “Conviviality” хэмээх нэр томъёог Иван Илич эргэлтэнд оруулжээ. Illich I. Tools for Conviviality. N.Y.: Harper & Row, 1973.

⁶ Jaubert A., Levy-Leblond J.-M. (ed.) (Auto) critique de la science. Paris: Seuil, 1973. Partie I.-с шинжлэх ухааны хүрээнд дэх тийм “ёс суртахуунгүйжилт”-н талаарх эргэцүүллийг унш.

маргаанд ямар утгаар хэрэглэдэг⁷ тэр л өргөн утгаар нь би хэрэглэж байна. Иргэний аль нэг хуулийг жишээ болгон авъя. Түүнд тухайн нэг этгээд тодорхой нэг төрлийн үйлдлийг гүйцэтгэх ёстой хэмээн өгүүлдэг. Хуульчлал бол хууль тогтоогчийг тухайн хуулийг хэм хэмжээ болгон зарлах эрхтэй болгож байгаа үйл явц юм. Одоо шинжлэх ухааны нэг хэллэгийг жишээ болгон авъя. Тухайн хэллэг шинжлэх ухааны гэж хүлээн зөвшөөрөгдөхийн тулд өгөгдсөн тодорхой цогц нөхцлийг хангах ёстой гэсэн дүрэмд тэрээр захирагддаг. Энэ тохиолдолд хуульчлал нь шинжлэх ухааны дискурстэй ажилладаг «хууль тогтоогчийг» тухайн хэллэг эрдэмтдийн нийгэмлэгийнхэний хэлэлцэх тэрхүү дискурст хамаарах эсэхийг тодорхойлогч (ерөнхийдөө бол дотоод нийцэл, туршлагын верификацийн) тогтсон нөхцлийг тогтоох эрхтэй болгож байгаа үйл явц юм.

Энэ зэрэгцүүллийг хүчээр хийсэн мэт харагдаж магад. Гэхдээ энэ нь тийм биш гэдгийг олж харж болно. Шинжлэх ухааны хууль ёсны тухай асуудал бүр Платоны үеэс хууль тогтоогчийн хуульчлалын асуудалтай салшгүй холбогдож иржээ. Энэ хандлагаар бол «юуг үнэн» гэдгийг шийдэх эрх «юуг зөв» гэдгийг шийдэх эрхээс ангид биш бөгөөд уг чанараараа ялгаатай эдгээр эрх мэдэлд зэрэг захирагдмал хэллэг байлаа ч ийм байна. Гол санаа нь шинжлэх ухааны гэгдэх хэлний төрөл, ёс суртахуун, улстөрийн гэгдэх хэлний төрөл хооронд нягт холбоо байна гэсэн үг: аль аль нь нэг л хандлага, Өрнийн гэгдэх нэг л «сонголтоос» урган гарчээ.

Шинжлэх ухааны мэдлэгийн одоогийн статусыг авч үзэж байгаа, бас шинжлэх ухаан өмнө байснаасаа илүүгээр их гүрнүүдэд бүрэн захирагдмал болж, шинэ технологитой нийлээд тэдний сөргөлдөөний гол хөзөр болох аюул нүүрлэж байгаа үед хоёрдмол хуульчлалын тухай асуудал тавигдаад зогсохгүй харин ч улам бүр тулгамдсан асуудал болж хувирна.

Иймд хамгийн бүрэн дүүрэн утгаараа энэ нь мэдлэг, эрх мэдэл хоёр: юу нь мэдлэг гэдгийг хэн шийдэх, юуг шийдэх ёстойг хэн мэдэх вэ? гэсэн нэг л асуултын хоёр тал гэдгийг тодорхой болгон эргэн тавигдаж байна. Цахим эринд мэдлэгийн тухай асуудал өмнө байснаасаа илүүгээр засаглалын тухай асуудал болж байна.

5. НИЙГМИЙН ХОЛБООНЫ МӨН ЧАНАР: ПОСТМОДЕРН ХАНДЛАГА

Ингэж хуваах шийдэл нь хүлээн зөвшөөрөгдөхөөргүй байна. Энэхүү шийдлийн шийдэхийг оролдовч гагцхүү нөхөн үйлдвэрлэж буй альтернатив нь бидний авч үзэж буй нийгэмд таарахаа больсоныг, энэ шийдэл өөрөө постмодерн мэдлэгийн нэн чухал хэв маягтай хөл үл нийлэх харшуулан сэтгэх горимд хүлээстэй байгааг сануулъя. Түүрүүн хэлсэнчлэн техник, технологийн шилжилтээр дэмнүүлсэн капитализмын өнөө үеийн эдийн засгийн «нүүлгэн шилжүүлэлт» нь төрийн функци дахь өөрчлөлттэй зэрэгцэн өрнөж байна. Иймд энэ хам шинжээр илрэх нийгмийн дүр төрх хөндөн тавьсан альтернатив хандлагуудыг нухацтай хянан үзэхийг шаардаж байна. Товчхондоо, зохицуулах тэгэхээр нөхөн үйлдвэрлэх функци зохицуулагчаасаа улам бүр хөндийрч, цахим машинд шилжиж байна, шилжих ч болно хэмээн хэлэхэд хангалттай. Зөв шийдвэр гаргах үүднээс тэдгээр машины ой санамжинд байх мэдээлэлд хэн нэвтрэх вэ гэсэн асуулт улам л чухал болж байна. Өгөгдөлд нэвтрэх нь бүх төрлийн шинжээчдийн онцгой эрх бөгөөд цаашид ч ийм байна. Эрх баригч анги бол шийдвэр гаргагч анги байдаг, байх ч болно. Одоо энэ нь улстөрийн уламжлалт ангиас бүрдэхээ больсон ч үйлдвэрийн эзэн, том албан тушаалтан, мэргэжлийн, үйлдвэрчний, улстөрийн, шашны томоохон байгууллагын тэргүүнүүд нийлсэн холимог давхрагаас бүрдэж байна⁸.

Энэ бүхэнд байгаа шинэ зүйл нь төр улс, нам, мэрэгжил, албан байгууллага, түүхэн уламжлалаар илэрдэг байсан таталцлын хуучин туйлууд татах хүчээ алдаж байгаад оршино. Тэгээд ч тэднийг эргэж сэргээсэн ч наанадаж өмнө байсан янзандаа орохооргүй байна. Гурван талт зөвлөл татах түгээмэл туйл биш. Орчин үеийн түүхийн агуу алдартан, баатруудтай «холбох» нь ч улам бүр хүндрэлтэй болж байна⁹. Эх орон нэгтнүүдийнхээ анхаарлыг татах гэсэн, Францын ерөнхийлөгчийн

⁷ Habermas J. Legitimationsprobleme im Spatkapitalismus. Frankfurt: Suhrkamp, 1973.

⁸ Францийн төлөвлөгөөний комиссын гишүүн М.Алэн “Төлөвлөгөө бол засгийн газрын судалгааны товчоо юм... Энэ нь бас үндэсний хэмжээний их уулзвар, энд үзэл санаа нийлж, зөрчилдөж, өөрчлөлт явагддаг... Бид ганцаар хоцорч болохгүй. Бусдаас суралцах ёстой...” гэжээ (L'Expansion. Novembre 1978). Шийдвэр гаргах асуудлын талаар Gafgen G. Theorie der wissenschaftlichen Entscheidung. Tübingen, 1963; Sfez L. Critique de la décision. Paris: Presses de la Fondation nationale des sciences politiques, 1976-г үз.

⁹ Хувьсгалын эхийг тавьсан гэгддэг Сталин, Мао, Кастро нар шиг агуу нэрс сүүлийн хорин жилд үгүй болж байгааг анзаар.

(энэ ном Францид хэвлэгдэж байх үеийн Зигхард Дистейний) амьдралын зорилго болох «Германыг гүйцэх»-д өөрийгөө зориулах нь үнэндээ сэтгэл хөдөлгөхгүй. Тэгээд ч энэ бол үнэндээ амьдралын зорилго биш. Энэ нь хүн бүрийн хичээл зүтгэлээс хамаарна. Хүн бүр өөрөө өөртөө хамаатай. Тэгээд ч бид бүгдээрээ өөрсдөө их бишээ мэднэ¹⁰.

(Хойно 9, 10 дугаар хэсэгт авч үзэх) агуу нарративууд ийн задарч байгаа нь зарим нэг хүнийг нийгмийн холбооны тасралт, Брауны эмх замбараагүй хөдөлгөөнд орсон тусгаар атомуудын цул болох социал бөөгнөрөлийн сарьналтын талаар задлан шинжилэхэд хүргэжээ¹¹. Ийм юм болоо ч үгүй, харин энэ үзэлд алдагдсан «органик» нийгмийн тухай диваажингийн төсөөлөл шүглэсэн мэт санагддаг.

Өөрөө нь их биш, гэхдээ арал бас биш; хэн бүхэн урьд байгаагүй ээдрээтэй, өөрчлөгдөмтгий харилцааны сүлжээнд орижиж байна. Хөгшин залуу, эрэгтэй эмэгтэй, баян ядуу хэн ч бай харилцааны өвөрмөц эргэлтийн өчүүхэн боловч «зангилаа цэг» дээр үргэлж байрлана¹². Янз бүрийн мэдээлэл дайран өнгөрөх байранд хүн бүхэн байрладаг гэж хэлбэл илүү тохиромжтой. Хамгийн азгүй нь ч түүнийг дайран өнгөрч, түүнийг илгээгч, хүлээн авагч эсвэл референтийн байранд байршуулах мэдээн дээрх эрх мэдлээ хэзээ ч бүрэн алдахгүй. Хэлний эдгээр тоглоомын нөлөөнөөс (хэлний тоглоом мэдээж үүний төлөө л байдаг) үүдсэн өөрчлөлтийг ядаж ч тодорхой хэмжээнд (энэ хэмжээ бүрхэг байлаа ч) хүлцэж болно; тэр бүү хэл үүнийг зохицуулалтын механизмаар тухайлбал гүйцэтгэлээ сайжруулах үүднээс системийн авч хэрэгжүүлдэг өөрийгөө тохируулах тохируулгаар хамгаалдаг. Систем нь энтропитойгоо тэмцэтлээ ийм хөдөлгөөнийг дэмжиж болно, дэмжих ч ёстой хэмээн хэлж болно; нэг юмуу бүлэг хослон тоглогчийн халаа сэлгээг нөхцөлдүүлдэг урьдчилан тооцоогүй шинэ «нүүдэл» нь системийн байнга шаардаж, хэрэглэдэг нэмэлт бүтээмжийг түүнд нийлүүлж чадна¹³.

Ямар зорилгоор хэлний тоглоомыг аргагүйн ерөнхий хандлага болгож сонгосон маань одоо тодорхой болж байх учиртай. Нийгмийн харилцаа бүхэлдээ ийм уг чанартай гэж би зүтгэхгүй, энэ асуулт нээлтэй үлдлээ. Гэхдээ хэлний тоглоом бол нийгэм оршин тогтноход шаардагдах минимум харилцаа гэдгийг батлахын тулд нийгмийн үүслийн тухай зарим нэг зохиомжинд хандах хэрэггүй: хүүхэд төрөхөөсөө бүр өмнө, зөвхөн хүртсэн нэрийнхээ ачаар түүний эргэн тойронд байгаа хүмүүсийн ярьсан түүхэнд референт болж хэдийнэ байршдаг, энэ түүхтэй холбоотойгоор тэрээр амьдралын замналаа зурах нь дамжиггүй¹⁴. Бүр хялбарчилбал, нийгмийн холбооны тухай асуулт нь асуулт хувьдаа өөрөө хэлний тоглоом, асуух тоглоом юм. Энэ нь асууж буй хүн мөн асуугдаж буй хүн, референтийг шууд л байршуулдаг учраас хэдийнэ нийгмийн холбоо болсон гэсэн үг.

Нөгөөтэйгүүр холбоо харилцааны бүрдэл нь бодит байдал хувьдаа ч, асуудал хувьдаа ч өдөр өдрөөр улам илэрхий болж буй¹⁵ нийгэмд хэл нь шинэ ач холбогдолтой болж байгаа нь ойлгомжтой. Нэг талаас тархи эргүүлэх гэж ярих, мэдээллийг өрөөсгөл дамжуулах, нөгөө талаас үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх, харилцан ярилцах хоорондын уламжлалт альтернативаар хэлний ач холбогдлыг хязгаарлах нь явуургүй болно.

Вотэргейтийн дараа Америкийн Нэгдсэн Улсын ерөнхийлөгчийн дүр төрх хэрхэн өөрчлөгдсөнийг сана.

¹⁰ Энэ бол Р.Музилийн “Дүр төрхгүй хүн” зохиолын гол сэдэв. Ж.Буврээс энэ номын франц хэвлэлийн тайлбар үгэндээ энэ сэдэв XX зууны эхэнд шинжлэх ухаанд “хямрал” гарч, Э.Маахын эпистемологи үүссэнтэй холбоотой хүнд “бурханаас үлдсэн шинж”-ийн тухай сэдэвтэй ойролцоо болохыг онцолжээ. Тэрээр дараах үндэслэгээг хийжээ: “Тухайлбал шинжлэх ухааны байдлыг тооцож үзээд өөрийг нь ямар бай гэж хэлсэнээс л эсвэл өөрийг нь юу хийснээс л хүн хамаарч байна. Энэ бол туулж өнгөрүүлсэн үйл явдлууд нь хүнээс үл хамаармал болдог ертөнц... Энэ бол юм бүхэн “тохиолдож”, болж байдаг авч энэ бүхэн нь хамаарах, хариуцах хүнгүйгээр болдог тийм ертөнц” (Bouveresse J. La problématique du sujet dans “L’homme sans qualités” // *Noroît (Arras)*. #234 & 235. Decembre 1978-janvier 1979).

¹¹ Baudrillard J. *A l’ombre des majorités silencieuses, ou la fin du social*. Paris: Utopie, 1978.

¹² Энэ бол системийн онолын нэр томъёо. Ф.Нэмо (op.cit) “Энэ үгийн кибернэтик утгаар нийгмийг систем гэж төсөөлцгөөе. Эл систем нь харилцаа холбоог хуримтлуулан цуглуулж, эндээсээ түүнийг ахин хуваарилдаг уулзвар бүхий харилцаа холбооны сүлжээ юм...” гэж бичжээ.

¹³ Ж.П.Гарниэр дараах жишээг гаргадаг: “А.Жулье, Ф.Блох-Лане нарын удирдсан нийгмийн шинэчлэлийн мэдээллийн төв нь өдөр тутмын амьдрал (боловсрол, эрүүл мэнд, шүүх, соёлын арга хэмжээ, хотжуулалт, архитектур гэх мэт) дэх шинэ туршилтуудын талаарх мэдээллийг хянан үзэх, задлан шинжлэх, түгээн дэлгэрүүлэх зорилготой. “Альтернатив практикийн” талаарх мэдээллийн энэ банк “иргэний нийгмийг” иргэншсэн нийгэм болгох үүрэгтэй төрийн байгууллагуудад Төлөвлөлт, Нийгмийн хамгааллын нарийн бичгийн дарга нарын газар гэх мэт зүйлээр хувь нэмрээ оруулж байна” (Garnier J.-P. Op.cit.p.93).

¹⁴ З.Фройд “урьдаас бэлдэх байдлын” энэ хэлбэрийг онцлон зааж байлаа. Жишээ болгон Robert M. *Roman des origines, origine du roman*. Paris: Grasset, 1972-г үз.

¹⁵ М.Серрийн бүтээлүүдийг тухайлбал “Хермес”-ийг үз: Serres M. *Hermès*. I-IV. Paris: Minuit, 1969-1977.

Сүүлчийнх дээр ганц зүйл хэлье. Асуудлыг мэдээллийн онолын үүднээс энгийнээр тодорхойлбол хоёр зүйл орхигдоно. Нэгд, мэдээллүүд денотатив, прескриптив, үнэлэмжит, перформатив гэх мэт байна уу гэдгээсээ хамаараад тун ялгаатай хэлбэр, үр нөлөөтэй байдаг. Тэд мэдээлэл дамжуулдаг гэсэн баримт чухал биш нь мэдээж. Уг функциар тэднийг хязгаарлах нь системийн сонирхол, үзэмжинд хэт эрх дарх олгодог хандлагыг зөвшөөрнө гэсэн үг. Кибернетик машин үнэндээ мэдээлэл дээр ажилладаг ч түүнд программчлагдсан зорилтууд түүнийг ажиллах үед тодруулбал гүйцэтгэлээ хамгийн дээд хэмжээнд байлгах үед засч өөрчлөх аргагүй жишээлбэл прескриптив, үнэлэмжит хэллэгээр бий болдог юм. Тэгэхээр социал системийн хувьд гүйцэтгэлийг хамгийн дээд хэмжээнд байлгах нь ямагт хамгийн сайн зорилго байна гэдгийг хэрхэн батлах вэ? Ямар ч тохиолдолд түүний эд эсийг бүрдүүлэгч «атомууд» иймэрхүү хэллэгийн тухайлбал энэ асуултын учрыг олох чадалтай.

Хоёрт, мэдээллийн онолын ерийн кибернетик хувилбар нь түрүүн миний анхаарлаа хандуулсан шийдвэрлэгч ач холбогдол бүхий зүйл болох нийгмийн тэмцэлт талыг анзаардаггүй. Мөнөөх атомууд прагматик харилцааны уулзвар дээр байрладаг ч тэднийг дамжин өнгөрөх мэдээллээс болж мөнхийн хөдөлгөөнд орж байраа бас алддаг. Өөрт нь хамаатай «нүүдэл» гарах бүрт хэлний хослон тоглогч бүхэн хүлээн авагч, референт хувьд нь төдийгүй илгээгч хувьд нь тэдний чадварт нөлөөлдөг зарим нэг «сэлгээ», өөрчлөлтөнд өртөнө. Эдгээр нүүдэл нь «сөрөг нүүдлийг» заавал шаарддаг бөгөөд хариу үйлдэл төдийхөн сөрөг нүүдэл нь «сайн» нүүдэл болдоггүйг хүн бүр мэднэ. Тэр нь өрсөлдөгчийн стратеги дахь программчлагдсан нөлөөллөөс хэтрэхгүй тул өрсөлдөгчийн гарт орж, ийн хүчний тэнцвэрт нөлөө үзүүлдэггүй. Яагаад тоглоомд сэлгэлт хөдөлгөөн их хийж, үүнийг бүр баримжаагүй болгох маягаар санамсаргүй «нүүдэл» (шинэ хэллэг) хийх нь чухал байдгийн учир энэ юм.

Дурын талбарт социал харилцааг ийм байдлаар ойлгоё гэвэл дан ганц мэдээллийн онол төдийгүй тэмцлийг суурь зарчим гэж хүлээн зөвшөөрдөг тоглоомын онол ч хэрэг болно. Энэ нөхцөлд шинэ зүйлийн салшгүй шинж нь жирийн «шинэчлэл» биш болох нь илэрхий харагдана. Хэл шинжээчид, хэлний философичдоос гадна орчин үеийн ихэнх социологичдын бүтээлээс энэ хандлагыг дэмжсэн зүйл¹⁶ олдоно. Хэлний тоглоомын уян хатан сүлжээнд социаль үзэгдлийг ийн «атомчлах» нь хүнд суртлын саажилтанд¹⁷ нэрвэгдсэн мэт дүрслэгдэх өнөө цагийн бодит байдлаас хол хөндий мэт санагдаж магадгүй. Тодорхой институтуудын дарамт шахалт тоглоомд хязгаар тогтоож, ингэснээр нүүдэл хийхдээ тоглогчдын гаргах санаачлагыг тушдаг гэж эсэргүүцэж болох юм. Үүнийг ямар нэг тухайлсан бэрхшээл учруулахгүйгээр анхааралдаа авч болно гэж бодож байна.

Дискурсын жирийн хэрэглээнд жишээлбэл хоёр найз хоорондын ярианд ярилцагчид нэг хэллэгээс нөгөө рүү тоглоомыг сольж, боломжит бүх аргыг хэрэглэдэг: асуулт, гуйлт, баталгаа, хүүрнэлийг тулаандаа хайр найргүй чулуудна. Энэ тулаан дүрэмгүй бус¹⁸, гэхдээ дүрэм нь хэллэгийн маш хувирамтгай шинжийг хүлээн зөвшөөрч, хөхүүлэн дэмждэг юм.

Тэгэхээр энэ үзлийн үүднээс институци нь хил хязгаарын дотроо хэллэгүүдийг хүлээн зөвшөөрөхийн тулд тэдэнд хандсан нэмэлт хязгаарлалтыг байнга шаарддагаараа харилцан ярианаас ялгаатай. Эдгээр хязгаарлалт харилцааны сүлжээн дэх бололцоот холбоог саатуулан дискурсын нуугдмал бололцоог шүүлтүүрдэх үүрэгтэй: хэлэх ёсгүй зүйл гэж бий. Тэд бас давуу байдал нь тодорхой институцийн дискурсыг тодорхойлж байдаг зарим төрлийн (заримдаа нэг л төрлийн) хэллэгт дархан эрх олгодог: хэлэх ёстой зүйл, түүнийг хэлэх арга барил гэж бий. Арми дахь тушаал, сүмийн мөргөл, сургуулийн мэдээ, гэр доторх яриа, философийн асуулт, бизнес дэх бүтээмж ийм л байдаг. Хүнд суртал (bureaucratization) бол энэ хандлагын цаад хязгаар мөн.

Гэхдээ институцийн тухай энэ таамаглал нь институцичлагдсан зүйлийг хэт материаллаг байдлаар үзэх үзлээс эхэлсэн учраас хэт «нүсэр» хэвээрээ байна. Хэлний бололцоот «нүүдэлд» институцийн тавьдаг хил хязгаар нь (хэлбэрийн хувьд томъёологдсон байлаа ч) хэзээ ч бүр мөсөн

¹⁶ Goffman E. The Presentation of Self in Everyday Life. Edinburgh: U. Of Edinburgh P., 1956; Gouldner A.W. op.cit., chap.10; Touraine A. La voix et le regard. Paris: Seuil, 1978; Touraine A. et al. Lutte étudiante. Paris: Seuil, 1978; Callon M. Sociologie des techniques? // Pandore. 1979. #2.p.28-32; Watzlawick et al. Op.cit.

¹⁷ Өмнөх 41 дүгээр зүүлтийг үз. Орчин үеийн нийгмүүдийн ирээдүй болсон хүнд сурталдалтын сэдвийг бүр Рицци нээж байжээ Rizzi B. La Bureaucratization du monde. Paris, 1939.

¹⁸ Grice H.P. Logic and Conversation // Speech Act III. Syntax and Semantics / Cole P., Morgan J.J. (ed). N.Y.: Academic P., 1975. p.59-82.

тогтоогддоггүйг бид өнөөдөр мэднэ¹⁹. Чухамдаа эдгээр хил хязгаар өөрсдөө институцийн дотор ч, гадна ч хэрэгждэг хэлний стратегийн бооцоо, түр зуурын үр дүн мөн. Жишээлбэл, их сургуульд хэлний туршилт (яруу найраг) хийж болох уу? Сайд нарын уулзалтанд онигоо ярьж болох уу? Хуаранд тайлбар тавьж болох уу? Хариулт нь тодорхой: хэрэв их сургууль бүтээлч ажиллагааг дэмждэг бол болно, сайд нар хэтийн баримжаагаар ажилладаг бол болно, цолоороо ахмад нь зөвшөөрсөн бол болно. Өөрөөр хэлбэл хуучин институцийн хил хязгаар халагдсан бол болно²⁰. Түүнчлэн хил хязгаарууд тоглоомын бооцоо байхаа больсон үед л тогтвортой болдог гэж хэлж болох юм.

Үүнийг би мэдлэгийн орчин үеийн институциудад яг тохирох хандлага гэж бодож байна.

¹⁹ Асуудалд хандах феноменологи хандлагын талаар М.Мэрло-Понтигоос үз. Merleau-Ponty M. (ed. Cl. Lefort). *Résumés de cours*. Paris: Gallimard, 1968 (1954-1955 оны багц хичээл). Психоаналитик хандлагын талаар Loureau R. *L'analyse institutionnelle*. Paris: Minuit, 1970-с үз.

²⁰ М.Калоны дээр дурдсан бүтээлд “Социологизм бол үйлдэгч хүмүүсээр социал ба социал бус, техникт хамаарах хийгээд үл хамаарах, төсөөлөгдөх ба үл төсөөлөгдөх зүйлийн хооронд хил, зааг тогтоодог үйлдэл юм: энэ хил хязгаарыг тогтоож буй шугам нь тэмцлийн бооцоо бөгөөд нэлэнхүй ноёрхлын үеийг үл тооцвол ямарч зөвшилцөл боломжгүй” гэж өгүүлнэ. “Тасралтгүй социологи” хэмээгчийн талаар Турэнагийн эрэгцүүлэлтэй харьцуул (Touraine A. *La voix et le regard*. Paris: Seuil, 1978)